

*„A múlt hadi krónikája régi könyvekben
és metszetekben elbeszélve.”*

A bibliai példázatok mellett a klasszikus ókor krónikái is helyet kaptak. A tárlat következő egysége az ókori klasszikusok és a középkor lovagi eszményének világába vezeti a látogatót, ahol a történetírás és a költészet határmezsgyéjén elevenednek meg a múlt sorsfordító háborúi.

Kiemelkedő értéke a kiállításnak az a Vitéz János scriptoriumához köthető, 1470-ben Magyarországon másolt kódex (*Guido da Columna: Historia Troiana*, 1470.), amely a trójai háborút középkori lovagtörténetként beszéli el, tanúskodva a hazai humanista írásbeliség gazdagságáról. Mellette olyan könyvészeti ritkaságok sorakoznak, mint Hérodotosz, a „történelem atyjának” első rendszerezett kutatásai a görög-perzsa háborúkról, vagy Thuküdidész és Xenophón (*Opera omnia*. Firenze: Filippo Giunta, 1516.) precíz beszámolói a görög polgárháborúk és a „tízezer” legendás hadjáratának korából. A könyv egykori tulajdonosának, Willibald Pirckheimernek (1470-1530) portréját személyes jóbarátja, Albrecht Dürer készítette el. A híres humanista nyomdász mesterek – Aldus Manutius vagy a Giunta-dinasztia – művei, köztük Vergilius illusztrált Aeneiasza a trójai faló metszetével, nemcsak a hadi eseményeket, hanem a korabeli nyomtatott könyvkultúra csúcsteljesítményeit is bemutatják.

A Római Birodalom katonai sikereinek hátterét világítják meg a kiállított klasszikus művek, ahol a hadviselés már nem csupán hősi eposz, hanem precízen dokumentált tudomány és államszervezési forma. Titus Livius monumentális műve (*Von Ankunfft und Ursprung des Römischen Reichs...* Strassburg, 1598.) és az „első modern történetíróként” tisztelt Leonardo Bruni (*De bello punico libri duo*. Augsburg, 1537) munkái a pun háborúk sorsfordító küzdelmeit és Hannibál alakját állítják középpontba. A kötetek – köztük a neves humanista, Justus Lipsius és a hadászati szakíró, Vegetius művei – részletes metszeteken keresztül mutatják be a római hadsereg technikai fölényét: a legendás castrák (táborok) mérnöki pontosságú alaprajzait, a katonai fegyelem szabályait, valamint az ókor „tankjait”, a tetőtől talpig páncélozott kataphrakt lovasokat. Ezek a 16–17. századi díszkiadások nemcsak az antik hadművészetet őrizték meg az utókor számára, hanem évszázadokon át zsinórmértékül szolgáltak az európai hadszervezés és stratégiai gondolkodás számára.

A kiállítás következő része a népvándorlás korának viharaitól a lovagi kultúra virágkorán át a kereszties hadjáratokig ível, bemutatva a „kard és kereszt” eszményének középkori kiteljesedését. A tárlat ezen egysége a népvándorlás korának drámai pillanatait és a középkori lovagi világot állítja párhuzamba, ahol a barbárnak nevezett hódítók és a keresztény lovagrendek krónikái találkoznak. Olyan monumentális művek elevenítik fel Attila, a hun király alakját, mint a Matthäus Merian rézmetszeteivel díszített világkrónika (*Johann Ludwig Gottfried: Historische Chronica...* Frankfurt am Main: Matthaeus Merian, 1674.) vagy Theobald Müller *Icones, sive imagines virorum bellica* című 1590-ben kiadott portrégyűjteménye. Az északi hódítók világát a Magnus-testvérek velencei és római kiadásai hozzák közelebb, amelyek a viking harcosok és a zord skandináv tájak egzotikumával bővítették el a korabeli Európát. A „kard és kereszt” valódi egysége a templomos lovagok és a kereszties hadjáratok történetében érhető tetten. Johann Basilius Herold (1514-1567) nyomdász, humanista, történész számos korábbi forrást, köztük kortárs jelentéseket használt fel művéhez (*De bello sacro continuatae historiae libri VI*. Basel, 1560.). A jezsuita Kolinovics Gábor latin nyelvű templomos rendtörténete (*Chronicon militaris ordinis equitum templariorum*. Pest, 1789.) a zarándokok védelmét és a hitetlenek elleni küzdelmet mutatja be. A kiállított metszeteken Szaladin szultán portréja és az askaloni csata ábrázolása is látható.

A 15–16. század fordulója a hadtörténet egyik leglátványosabb átalakulását hozta el, melyet a kiállítás I. Miksa német-római császár, az „utolsó lovag” alakja köré épít fel. Miksa nemcsak a *Theuerdank* című verses lovagregény fiktív hőseként, hanem a modern gyalogság, a landsknechtek megteremtőjeként is beírta magát a történelembe. A tárlat ritka metszetein – melyeket olyan mesterek jegyeznek, mint Hans Burgkmair vagy a fiatal Albrecht Dürer – meglepően sok a zsoldoskatonák világa: a 4-6 méteres pikák, a hivalkodóan szaggatott ruházat és a korai tűzfegyverek. Ezt a technikai és társadalmi váltást dokumentálják a korszak legfontosabb katonai kézikönyvei is, mint Leonhart Fronsperger hadijogi és szervezeti munkái, (*Fünff Bücher vonn Kriegs Regiment und Ordnung*, 1558.) melyek a haditanácsok és a csaták rendjét szabályozták a gyakran fegyelmezetlen seregekben.

A Schedel-krónika első modern nyomtatott Európa-térképe és Szulejmán szultán portréja vezeti be a kiállítás központját: a Mohács-vitrint. A kiállított művek a 16–17. századi történeti reprezentáció és a haditudósítás remekművei. Itt található a Nádasdy Ferenc által gondozott Mausoleum, Hunyadi János alakjával, Hieronymus Ortelius krónikája (*Chronologia, oder historische Beschreibung... Nürnberg, 1620.*) Nándorfehérvár 1521-es ostromának metszetével. Kiemelt jelentőségű Brodarics István kancellár hiteles jelentése a csatáról, valamint Thuróczy János krónikájának német nyelvű adaptációja. Veit Traut művében (*Türkischer Kayser Ankufft, Augsburg, 1543.*) már olvashatunk Tomori Pál kalocsai érsekről is. Különleges kötet Luther Márton 1527-es zsoldármagyarázata, amelyet a megözyegyült Habsburg Mária királynénak írt vigasztalásul. Martin Schrot címerkönyve pedig arra a példátlan áldozatra emlékeztet, amelyet a magyar egyház hozott: a csatamezőn Tomori Pállal együtt hét főpap áldozta életét. Michael Ostendorfer (1490-1559) német festő és metsző illusztrálta azt a kötetet, amely Bécs 1529-es első ostromát írja le, színezett fametszetekkel. Listi László *Magyar Márs* című eposza a barokk kor látványos stílusában dolgozza fel a nemzeti katasztrófát. A metszeteiken feltűnő égő városok, a török csaták ábrázolásai és a szultánok portréi egy olyan kort idéznek meg, amelyben a magyar sors a keresztény Európa védelmének szimbólumává vált.

A kiállítás bemutatja a 16. századi „újságokat” (Zeitungokat) is, amelyek a keresztény védelmi harcokról tájékoztatták a közvéleményt. Bécs 1529-es török ostromáról és a tizenöt éves háború eseményeiről, például a sziszeki győzelemről. Allain Manesson-Mallet és Buonaiuto Lorini hadmérnöki kézikönyvei az ostromtechnika és a tüzérség tudományos alapjait fektették le.

A metszeteiken janicsárok, magyar hajdúk és a korabeli ágyúk precíz rajzai láthatók, jelezve, hogy a háború ekkorra már összetett mérnöki feladattá vált. A gyűjtemény olyan ritka metszeteket mutat be, mint a szálankeméni csata – a kor egyik legvéresebb ütközete. Luigi Ferdinando Marsigli, az „ezerarcú tudós katona”, aki nemcsak hadmérnökként és hírszerzőként szolgált, hanem Buda 1686-os visszafoglalásakor saját kezűleg mentette meg a pusztulástól Mátyás király Corvináit. Monumentális műve, *Az Oszmán Birodalom katonai állapotáról (L'état militaire de l'empire Ottoman. Hága, 1732.)*, tartalmazza az oszmán birodalom térképét és ma is a korszak egyik legfontosabb forrása. A bemutatott kötetek, dokumentumok között feltűnnek olyan különlegességek is, mint I. Lipót császár udvari könyvtárából származó aranyozott „prefektusi kötés”, vagy Kollonich Lipót és Thököly Imre kézíratos levelei.

A 18. században a háború már nemcsak vitézség, hanem precíz mérnöki tudomány és fegyelmezett gépezet volt. Hans Friedrich von Flemming műve a *Der Vollkommene Teutsche Soldat* (Lipcse, 1726.) a korszak „katonai bibliája”. Nemcsak a harcról szól, hanem egy teljes enciklopédia: a logisztikától az egyenruhákig minden benne van, ami a „tökéletes német katona” eszményéhez kellett. Raimundo Montecuccoli *Commentarii Bellici* (Bécs, 1740.) a korszak legfontosabb hadelméleti munkája. A zseniális hadvezér, aki Szentgotthárdnál megállította a törököt, itt foglalta össze elméleteit. A *De rebus a Carolo Gustavo...* (Nürnberg, 1729.) X. Károly Gusztáv svéd király hadjáratainak monumentális feldolgozása. A könyv értékét a hatalmas, kihajtható rézmetszetek adják, amelyek a 30 éves háború utáni konfliktusokat mutatják be. A modern magyar sajtó bölcsője, a *Hadi és más nevezetes történetek*, amely a hadi híreket már a nemzeti irodalom születésével (Csokonai, Berzsenyi) ötvözte.

A hadtörténeti tárlat átfogó visszatekintéssel adózik az ötszáz évvel ezelőtti hősök emlékének, megmutatva, hogy a könyvek lapjain, régi metszeteiken megőrzött múlt hogyan válik a jelenkor számára is értelmezhető, élő történelemmé.

DR. GRÓCZ ZITA

Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár

Fotó: Kopri Vanacz Kristóf